

5. Братасюк М. Російський фашизм: світоглядно-філософські підвалини. *Українсько-російська війна: право, безпека. Світ*. VI Міжнародна конференція 29-30 квітня 2022 року. Тернопіль, 2022. С. 71-74.

6. Дуда в Освенцимі порівняв злочини росіян в Україні до подій Голокосту. Архів оригіналу за 29 квітня 2022.

7. Олександр Костенко (18 березня, 2014 р.). Що таке «рашизм»? Газета «День». Архів оригіналу за 9 квітня 2014.

8. Сич О. Нацизм, фашизм і... рашизм: у чому відмінності і тотожності?. *armyinform.com.ua* (укр.). Архів оригіналу за 21 березня 2022 року.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-6>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Варава Ірина Павлівна

доктор філософії,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Юридичного факультету

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Снісаренко Ілона Олександрівна

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

Юридичного факультету

Національного авіаційного університету

м. Київ, Україна

Населення Стародавнього Риму поділялося на певні, окремі категорії населення, які безпосередньо впливали на розвиток Риму, римського права, тим самим утворюючи певну ланку соціального та правового становища від найменшої категорії до найвищої. Проте, не одразу виникли усі категорії населення, адже спочатку, в період ранньої Римської республіки, все вільне населення поділялося на дві групи: римські громадяни та негромадяни.

Остання група населення з боку Римської держави правовою охороною не забезпечувалася. Але в процесі розвитку цивільних відносин римляни були вимушені визнати окремий правовий статус, що визначався за латинами та перегринами, а згодом і за вільновідпущениками. Вже у

імперський період виникла ще одна група населення з особливим правовим статусом – колони.

Найбільше Римська держава піклувалася про своїх громадян – римських громадян, які мали найнадійніше правове становище та найбільші можливості. Римські громадяни, зокрема, наділялися повною правоздатністю у майновій, сімейній та політичній сфері. Також мали право брати участь та впливати на певні політичні процеси в державі, як наприклад: несення служби у регулярних військах Риму, участь у голосуванні народних зборів та займати посади магістратів. У сфері цивільно-правових відносин римський громадянин мав право вступати у законний шлюб та торгувати.

Трохи нижчим за своїм правовим становищем були латини та переґрини. Латинами називали давніх жителів Лація та їх потомків. Вже I ст. до н.е. римське громадянство розповсюдилось на всю Італію, тому правовий статус латинів почали надавати й деяким італійським общинам за межами Лація. Правове становище цієї категорії населення істотно відрізнялося від римських громадян. В публічній сфері окрім участі у роботі народних зборів та права голосу, перебуваючи у Римі, інших прав вони не мали. У цивільно-правовій сфері латини за правовим становищем наближались до римських громадян, тобто мали право торгувати та вступати у шлюб. Проте, особи які набули статусу латина, не мали права відповідно до закону брати шлюб, заповідати чи успадковувати майно. Таких латинів Юніана описували висловом “жили як вільні, помирали як раби” [1].

Переґрини – народ Італії, підкорений Римом, не перебував у становищі рабів, але й не користувалися правовим захистом з боку Римської держави і не отримували статусу римського громадянина. Але через зміни у соціально-економічній сфері вони утворюють групу вільного населення та отримують правовий статус – переґрин. Вони не користувалися політичними правами римських громадян. Якщо говорити про приватну сферу правових відносин, то варто зазначити, що переґрини керувалися власним національним правом, яке згідно до закону про провінції, встановлював їм особливий правовий статус. В результаті виникла система різноманітного правового регулювання відносин у майновій сфері провінцій. Це суттєво перешкоджало стабільному розвитку цивільного обороту між римськими громадянами та переґринами. Важливу роль у цьому контексті зіграв переґринський претор, який будучи у союзі з міським претором, ретельно відшукував найцінніший досвід правової культури інших народів, узагальнював його й впроваджував в практичну діяльність [2].

Численною і помітною в римському суспільстві категорією були раби. Їх правове положення можна порівняти як річ, тобто існувала повна відсутність прав рабів як у публічній, так і у приватній сфері. Не було виключенням і відсутність права на шлюб, будь-які зв'язки раба з рабинею

чи іншою жінкою не породжували жодних правових наслідків. Раб як річ, міг бути об'єктом права: права власності, застави, особистих сервітутів, тощо; предметом приватно-правового правочину: купівлі-продажу, міни, майнового найму; цивільного спору. Коли рабу нанесли каліцтво чи інше ушкодження, позов до кривдника здійснював не раб, а його володар, як за заподіяння шкоди будь-якій речі. Коли раб був вигнаний з дому чи від нього відмовився володар, це не означало його свободи, а тільки зміну господаря, оскільки раб, як і будь-яка інша річ, що була викинута на вулицю, могли підібрати будь-хто [3].

У період принципату втілювалися спроби, спрямовані на обмеження свавілля рабовласників. Проте, вони не полегшили становище рабів, а тільки сприяли забезпеченню непохитності рабства.

Було нерозумно експлуатувати раба як фізичну силу, нехтуючи його інтелектуальними та іншими людськими якостями. Тому рабовласники згодом все частіше починають використовувати саме ці його якості, надаючи йому певне майно для управління, спочатку просте, а потім все складніше. Були раби, яких називали вільновідпущениками. Це ті, яких відпустили на волю, і вони набували статус особи, яка їх відпустила. Вільновідпущеник залежав від свого володаря: був зобов'язаний надавати йому всілякі послуги, а у випадку потреби – аліментувати не тільки колишнього патрона, але і його дітей, батьків. Він був абсолютно позбавлений судового захисту від свавілля свого володаря. У сфері публічних правовідносин раб обмежувався служити в римських легіонах, а в I ст. втратив право бути учасником у роботі народних зборів і голосувати [2].

Землеволодільці, в яких не вистачало рабів для обробки землі, почали здавати свої наділи дрібними ділянками в оренду вільним людям, що потребували засобів існування – колонам. Землеволодільці одержували великі прибутки від здачі землі в оренду, що слідувало швидкому розвитку колонату. Орендар-колон юридично залишався незалежним, мав право в будь-який час розірвати договір, піти в інше місце. Проте орендарями були, як правило, найбідніші кола населення, які не мали достатніх засобів для успішної обробки землі. Землеволодільці надавали їм позики, але на таких умовах, щоб колони не мали змоги їх погасити своєчасно [2].

Отже, розвиток цивільних правовідносин, зумовлений різними соціально-економічними чинниками, призвів на початку III ст. до втрати різних категорій вільного населення свого значення. У 212 р. імператор Каракалла поширив статус римського громадянина на всіх підданих величезної імперії, що пояснювалося скоріше фіскальними міркуваннями, ніж політичними. Все населення Римської імперії стало її громадянами.

Література:

1. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. Київ. 1997. 336 с.
2. Калюжний Р. А., Ящурицький Ю. В. Основи римського приватного права: курс лекцій. Київ. 2011. 184 с.
3. Борисова В. І., Баранова Л. М. Основи римського приватного права: Підручник. Харків. 2008.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-7>

НАДЗВИЧАЙНІСТЬ ЯК СУТНІСНА ОСНОВА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Доронін Іван Михайлович

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач наукової лабораторії права національної
та міжнародної безпеки*

*ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
м. Київ, Україна*

Суспільні відносин, що складаються у ході реалізації тих функцій держави, які прямо впливають із необхідності забезпечення національної безпеки, мають певну особливість, що характеризує їхню унікальність. Зазначена особливість полягає у непередбачуваності конкретної ситуації, яка потребує відповідного регулювання, а відтоді – обсягів, форм та методів такого регулювання як реагування на ситуацію, що склалася. Усе викладене можливо охопити поняттям «надзвичайності».

На нашу думку саме надзвичайність слід визнати неодмінною рисою для права національної безпеки. Загалом, виокремлення права національної безпеки у відповідну категорію як галузі права, наукової спеціалізації та галузі юридичної спеціалізації достатньо аргументовано останнім часом у низці робіт [1, 2].

У загальному вигляді визначена таким чином надзвичайність не може ототожнюватись із адміністративно-правовим режимом окремих станів (надзвичайний стан, військовий стан), оскільки взагалі не передбачає окремоті для правового регулювання у певних умовах. Тобто це не ситуація відступу від звичайного порядку, це ситуація постійної надзвичайності.